

KAŽDODENNOST PRAŽSKÝCH TISKAŘŮ V 16. A NA POČÁTKU 17. STOLETÍ

Petra Večeřová

Pražský knihtisk 16. a 17. století je poznamenán dvěma mezníky, a to zákazem knihtisku v roce 1547, kdy tuto činnost mohl v Čechách vykonávat pouze Bartoloměj Netolický, a v 17. století porážkou stavovského povstání v bitvě na Bílé hoře a následnými politickými kroky panovníka vedoucími až k vydání Obnoveného zřízení zemského (1627 pro Čechy, 1628 pro Moravu). Oba tyto mezníky měly významný vliv na knihtisk v našich zemích. K obnovení koncesí po roce 1547 začalo docházet postupně od roku 1549, kdy jako jeden z prvních získal povolení Jan Kantor Had. Mezi dalšími pak byli například impresor Ondřej Kubeš, Jiří Melantrich a od roku 1552 i Jan Kosořský.

V Praze se tisklo ve všech třech městech pražských, s největší koncentrací tiskařských oficín na Starém Městě pražském. Národnostně patřila většina pražských tiskařů, jak k českému, tak německému etniku. Přiliv zahraničních tiskařů a jejich postupné usazování souvisí s přestěhováním císařského dvora do Prahy. Na konci 80. let 16. století přišli například Michal Peterle, Jan Šuman, Mikuláš Pštros, a na začátku 17. století Kašpar Kargeisus nebo Pavel Sessius. Za samostatnou epizodu lze považovat činnost běloruského tiskaře Františka Skoriny.¹ V Praze existoval také židovský knihtisk, který ovšem ponechávám zcela stranou tohoto příspěvku.²

Na druhé straně někteří pražští tiskaři měli zkušenost s knihtiskem v cizině. Diskutabilní, nicméně ve starší literatuře uváděná a v novější literatuře sice opatrně, ale stále přebíraná je informace, že Jiří Melantrich se měl údajně před rokem 1541 seznámit s provozem tiskařské oficíny v Basileji u Johana Frobenia. Posléze měl prý také pracovat i v norimberské? a proštějovské tiskárně Jana Günthera.³ S Frobeniovou tiskárnou podle Zikmunda Wintera obchodně spolupraco-

¹ Tiskl v Praze v letech 1517–1519 jen bělorusky. Chyba, Karel: Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860. Strahovská knihovna 1–18/19, 1966–1983/1984, 573 s.

² Bližší informace je možné získat například Prudková, Lenka: Čeští tiskaři 16. století a židovství. Dějiny a současnost 2000, č. 6, s. 11–15. nebo Veselá-Prudková, Lenka: Židé a česká společnost v zrcadle literatury. Od středověku k počátkům emancipace. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003. 153 s.

³ Ze starší literatury souhrnně s odkazy Chyba, K.: Slovník knihtiskařů s. 184–185. Dále též Bohatcová, Mirjam: Česká kniha v proměnách staletí. Praha, Panorama 1990, s. 214, Pešek, Jiří: Jiří Melantrich z Aventýna. Příběh pražského arcitiskaře. In. Slovo k historii 32, 1991, s. 2–4.

val i později, což by měl dokazovat jeho dluh 50 fl.⁴ V Norimberce u Fridricha Peypuse se pravděpodobně vyučil Jan Had a na blíže neurčeném místě v Německu Carolides.⁵

Protože nejsou srovnávací studie českého a evropského knihtisku, všeobecně se soudí, že mezi nejlepší tiskaře této doby u nás patřili Jiří Melantrich, Daniel Adam z Veleslavína nebo Jiří Nigrin, ale ani ostatní tiskaři svou práci neodbývali, a i z malých tiskáren, držících se mnohdy často těžko nad vodou vycházely řemeslně velmi dobře zpracované tisky. Bylo by dobré, kdyby v budoucnu se badatelský zájem obrátil ke srovnání našich tiskařů s evropským prostředím.

Pokud sledujeme rozpětí samostatné činnosti pražských tiskařů zjistíme, že jejich největší počet pracoval od jednoho do pěti let (cca 22 tiskařů), v dalších časových intervalech počítaných po dalších pěti a následně již deseti letech počet kolísá kolem deseti až dvanácti tiskařů ve sledovaném období. V rozmezí mezi třiceti až čtyřiceti lety pracovali pouze 4 tiskaři (Jiří Nigrin, Jiří Melantrich, Mikuláš Pštros, Pavel Sessius) a více než čtyřicet let tiskl pouze jediný tiskař, a to Jiří Dačický. Kromě toho se nedají vyloučit ani cca 33 putovní tiskaři, kteří vytiskli jednotliviny a odešli dále. Situace se promění, pokud nebudeme sledovat jednotlivé osoby, ale tiskařské linie, kterých bylo po roce 1547 do porážky stavovského povstání 28.⁶ Všechna tato čísla jsou však velmi relativní, protože jednotliví tiskaři nemuseli pracovat po celé sledované období, nebo naopak se mohli

⁴ Winter, Zikmund: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620). Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1909, s. 266–268.

⁵ Bohatcová, Mirjam: Hayd–Haden–Had: drei Namen eines und desselben Druckers? Gutenberg–Jahrbuch 1990, s. 118–142, též v českém znění Bohatcová, Mirjam: Hayd–Haden–Had: Tři jména jednoho tiskaře? Bibliotheca Strahoviensis 1, 1995, s. 77–106.

⁶ Většina statistik a sumarizačních prací o pražských tiskařích byla vytvořena na základě excerptce práce Chyba, Karel: Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860. Strahovská knihovna 1–18/19, 1966–1983/1984, 573 s. Patří sem například: Bohatcová, Mirjam: Nad Chybovým slovníkem knihtiskařů. Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze 12, 1995, s. 33–58.; Bohatcová, M.: Česká kniha s. 155; Bohatcová, Mirjam: Předmluva v českých předbělohorských tiscích. In: Knihotisk a kniha v českých zemích od hustiví do Bílé hory. Praha 1970, s. 101–102 – ze zde uvedeného přehledu byly vybrány pouze pražští tiskaři. Baďurová, Anežka – Bohatcová, Mirjam – Hejnic, Josef: Frekvence tištěné literatury 16. století v Čechách a na Moravě. In: Folia Historica Bohemica 11, Praha 1987 s. 321–335. Bohatcová, Mirjam: Knižní a publicistická tvorba 1550–1650. In: Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy. Praha, Správa Pražského Hradu 1997, s. 332.

dlouhodobě připravovat na složitější zakázku. Stejně problémy je nutné řešit při zpracovávání statistiky vydaných děl.⁷ Mezerovitě znalosti produkce jednotlivých tiskařů, vzniklé jednak z nedochovanosti materiálů, jednak z důvodu nepřihlášení se tiskaře ke své práci (tiskařsky anonymní díla), neumožňují mnohdy blíže určit jeho činnost v letech, kdy zdánlivě neprojevoval aktivitu. Krátké období činnosti bývá často spojeno i s tiskařovým úmrtím, jehož příčinou (kromě jiných vlivů) mohlo být i olovo se kterým přicházeli při práci do styku. Vedení tiskárny pak podle soudobého vdovského práva přebíraly manželky, které se pak následně často provdávaly za své tovaryše, faktora nebo jiného tiskaře, kteří pak vedli jejich officíny dále. Příkladem může být Magdaléna Jičínská, která se jako vdova po Janu Jičínském st. provdala za Jiřího Nigrina, Anna Adamová, která se po smrti Daniela Adama z Veleslavína znovu provdala za Jonatu Bohutského z Hranic. Ten si po její smrti vzal Ludmilu, vdovu po Jiřím Nigrinovi. Ludmila Peterlová, později Marynová, byla postupně manželkou dvou tiskařů – Michala Peterleho ml. a Václava Maryna z Jenčic.⁸

Někteří pražští tiskaři prošli univerzitním vzděláním a to jak na našich, tak zahraničních univerzitách. Byli to například Jiří Melantrich, Daniel Adam z Veleslavína, Jan Jičínský nebo Jan Othmar Dačický. Sixt Palma Močidlanský z finančních důvodů nedostudoval.

Tiskaři obecně museli to být lidé, řečeno dnešní terminologií, s vizí, protože na jejich úsudku o prodejnosti vydávaných knih závisela obživa nejen jejich, ale i tovaryšů a ostatních spolupracovníků. V officíně Jiřího Melantricha dostávali plat a čtyřikrát denně jídlo „dělaje oni aneb nedělaje“.⁹ Kniha pro ně byla předmětem prodeje. To sice nevylučuje snahu o co její nejlepší provedení, ale prodejnost byla na čelních místech jejich uvažování. Kromě osvědčených titulů se snažili najít bílá místa na trhu. Na samostatný příspěvek by vydalo srovnání mezi tím co se tisklo, a mezi tím co je doloženo ve fondech soudobých knihoven. Tuto otázku

⁷ Nově se pokusil statisticky zachytit vývoj české literární produkce v 16.–18. století Pokorný, Jiří: Česká literární produkce. In: Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam–Gallasův palác, 24.–27. září 2001. s. 653–660. K problematice retrospektivní bibliografie blíže Kašparová, Jaroslava: Několik obecných poznámek na téma stavu badání v oblasti dějin knižní kultury českých zemí. In: Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam–Gallasův palác, 24.–27. září 2001. s. 611–613.

⁸ Chyba, K.: Slovník knihtiskařů viz hesla jednotlivých tiskařů.

⁹ Tischer, František: Příspěvek k dějinám cenzury za arcibiskupa Antonína Brusa. Listy filologické 32, 1905, s. 378.

zde ponechávám stranou většiny úvah tohoto příspěvku a zaměřuji se hlavně na tiskárny jako tvůrce a zprostředkovatele knižní produkce.¹⁰

Městské knihy jsou důležitým pramenem pro poznání každodennosti novověkého člověka, ale obsahují pouze určitý výsek celého obrazu tehdejší každodennosti, který je zde zdokumentován. Čtenářsky atraktivní jsou zápisy pojednávající o sporech či dalších osobních záležitostech, které pomáhají poodhalit tiskaře v celé šíři barevnosti jejich povah. Sporů mezi tiskaři bylo patrně stejně jako ve všech ostatních řemeslech. Jednalo se o spory „pracovní“, kdy se „vadili“ o vydání některých děl (pranostiky, kalendáře atd.), ale objevují se i zápisy řešící spory „osobní“ například lehčí či těžší ublížení na zdraví, nadávky apod. Například Daniel Adam z Veleslavína byl volán před městskou radu, že zbil svého tovaryše Ondřeje Krokocia až tekla krev, Odřich Valda byl souzen, že zabil Kryštofa Czona, tovaryše Jiřího Nigrina. Tiskař Jiří Jakubův Dačický měl sám bouřlivou povahu a několikrát svědčil v otázce rvačky, a některých se dokonce sám účastnil. Šebestián Oks měl také podíl na několika rvačkách, a je známo, že když se opil dopouštěl se výtržností proti Židům. Na „cestě“ byl zbit např. tiskař Pavel Sessius¹¹. Jan Othmar Dačický byl dokonce 13. 4. 1609 zavražděn.¹²

Ne všechny spory však končily tak tragicky. Docházelo však také k nadávkám, kdy si tiskaři mezi sebou nadali do zlodějů a lotrů, ale padaly také ostřejší nadávky. Na Jiříka Dačického se snesla tak ostrá slova jako „zvyjednaný novokřtěnče“, nazván byl také jako „šelma, šejnoha partycká a francovitá“, Pavel Sessius byl zase označen jako „šelma, lotr, psohlavec“ atd. Mnohdy se navzájem pouráželi i tiskaři s manželkami svých kolegů, což pak musela řešit i městská rada. Větším či menším sporům se nevyhnula většina tiskařů. Výjimkou nebyl ani Jiří Melantrich, který byl v roce 1571 napaden Firmianem Benygařem, že „z cizího kniháře biblí tiskl a ji zfalšoval“¹³.

Burian Valda a Jiří Dačický měli navíc problémy se svými syny, kteří si také zřídili tiskařské živnosti a báli se o škodu na případném dědictví, kdyby se jejich otcové znovu v pokročilém věku oženili. Spory se dostaly až před městskou radu.

¹⁰ Pro studium soudobých knihoven bych odkázala na práce: Pešek, Jiří: Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576 až 1620, FHB 2, 1980, s. 247–282; Pešek, Jiří: Pražské knihy kšaftů a inventářů pozůstalostí – příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské, Pražský sborník historický 15, 1982, s. 63–92; Pešek, J.: Měšťanská vzdělanost s. 64–103; nebo Fejtová, Olga: Lounské měšťanské knihovny v době předbělohorské, Sborník okresního archivu v Lounech IV., 1991, s. 3–23.

¹¹ K jednotlivým tiskařům viz příslušné texty Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti s. 253–332.

¹² Rukověť IV. heslo Othmar, Jan s. 83.

¹³ K jednotlivým tiskařům viz příslušné texty Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti s. 253–332.

Burian Valda se nepohodl se svým synem kvůli druhému manželství s vdovou Dorotou Nepomuckou, ale největší problém nastal patrně ve chvíli, kdy se začal scházet s čísi manželkou, pro kteroužto záležitost se dostal v roce 1604 i do vězení. V případě Jiřího Dačického byla situace horší, protože si jako svou vyvolenou vybral ženu hříšně volných mravů. Kvůli tomuto svému poměru s ní byl několikrát zavřen a to jak na Novém Městě pražském, kde dokonce zhaněl písaře, tak i na Starém Městě. Jiří Dačický ji i sebe obhajoval před městskou radou tak vehementně, že pohoršil nejen koňšely, ale i písaře, který pak nebyl schopen dále jednání zaznamenat. Jiří Dačický se přitom odvolával na lásku a rozkaz Boží, s tím, že je jeho křesťanskou povinností ujímat se hříšných. Městská rada mu doporučila aby onu hříšnou ženu vyhnal. Jiřík se však rozhodl pro odchod s ní a hned začal vše připravovat pro prodej svých dvou domů. Proti tomu se však ostře postavil jeho syn Jan. Městská rada nakonec celou situaci vyřešila tak, že odebrala Jiřimu Dačickému městské právo (1606).

K pokutě a vězení byl odsouzen také Matěj Pardubský, protože v jeho či sousedním domě knihaře Jana Čížka vznikl oheň. Vzhledem k tomu, že nebylo možné zjistit viníka, byli nakonec odsouzeni oba. Pardubský však prosil o odklad s odůvodněním, že má již naloženo na jarmark do Kutné Hory.¹⁴

Do vězení se však mohli pražští tiskaři dostat i z jiného důvodu, a tím bylo nedodržování cenzurních nařízení. Problémy s cenzurou měli skoro všichni tiskaři. Na druhou stranu to s nimi neměl lehké ani arcibiskup. Tiskaři se snažili přísná nařízení různě obejít. V roce 1599 vyšel u Daniela Sedlčanského Ogród Krolewski¹⁵ Bartoloměje Paprockého z Hlohol, který ovšem nebyl, jak si stěžoval arcibiskup Zbyněk Berka II. z Dubé, předložen k cenzuře. Když však nebyl posléze předložen ani Diadochos¹⁶ došlo k zastavení tisku. Trvalo několik dalších let, než byl spis vydán v roce 1602 v tiskárně dědice Jana Šumana. Otázkou nadále zůstává, zda

¹⁴ Winter, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 309.

¹⁵ Paprocký z Hlohol, Bartoloměj: *Ogród Królewsky W Ktorem o poczatku Cesárzów Rżymskich, Arcyxiázat Rakuskich, Krolow, Polskich, Czeskich, Xiazat Slanskich, Ruskich, Litewskich, Pruskich, rozdzenia ... naidziess ...* (Drukowano W Slawnem Starem Miesscie Praskiem v Dánielá Siedleczańskiego. ... M. D. XCIX. [=1599]. 4. [CCXXXIII], [9] ff. – citováno podle exempláře Knihovny Národního muzea.

¹⁶ *Knihopis č. 6843 Paprocký z Hlohol, Bartoloměj: Diadochos id est Svcessio: jinák Posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcibiskupův pražských a všech třech stavův slavného Království českého to jest panského, rytířského a městského krátce sebraná a vydaná, skrze Bartoloměje Paprockého z Hlohol a z Paprocké Vüle ...* (Dokonáno v slavném Starém Městě pražském v impressii dědice Jana Šumana v pátek po památce rozeslání svatých apoštolův, jinák 19. dne Julií, léta od narození Syna Božího tisícího šestistého druhého). Fol. 2°. [XI]-380-135-[XII]-396-429-265-[XXXI] str.

tiskli vše od začátku či dílo pouze dotiskovali. Dochované exempláře prozatím odpověď nedávají.¹⁷

Ve velkou aféru začátku 17. století se rozrostla kauza vydání *Písně o dobývání pevnosti Kanýže a Mandátu Pána Ježíše Krista* ve které figurovali Sixt Palma Močidlanský a Oldřich Valda. Přestože se *Píseň* zdánlivě odvolává na historickou událost, ve skutečnosti jde o pamflet, jež je samostatným zpracováním německého originálu, který poukazuje na nezdar soudobé císařské politiky při pokusu o dobytí Kaniže z turecké moci. Tendenční text používá porážky jako důkazu vedoucímu proti katolíkům a zároveň jako potvrzení pravosti protestantské víry. Sixt Palma si byl dobře vědom povážlivého obsahu *Písně* a patrně proto ji vytiskl bez označení místa, jména tiskárny a roku. K prozrazení však došlo. Tiskaři Oldřich Valda a Sixt Palma Močidlanský byli dne 1. srpna 1602 předvoláni do české kanceláře na Pražském hradě. Řada výslechů se pak protáhla až do začátku roku 1603. Oldřich Valda nakonec vyvázl s poměrně mírným trestem v celkové délce 12 týdnů vězení na Staroměstské radnici. Sixt Palma Močidlanský strávil v různých těžkých vězeních celkem 8 měsíců, až byl nakonec ke konci března 1603 propuštěn s tím, že musí do čtrnácti dní opustit zemi. Přes různé spekulace o jeho dřívějším návratu se mohl oficiálně vrátit zpět do Prahy až v roce 1617.¹⁸

Mnoho sporů bylo vedeno kvůli patisku. Například Burian Valda žaloval Jana Othmara Dačického pro přetisk kalendáře Petra Codicilla, Lidmila Marynová zase pro přetisk Mollerova kalendáře.

V Praze se tisklo v křesťanských tiskárnách hlavně v češtině, němčině, latině a řečtině. Dále přicházela v úvahu italština¹⁹, španělština²⁰, maďarština²¹, polština²²

¹⁷ O celé záležitosti více viz Večeřová, Petra: Diadochos Bartoloměje Paprockého z Hlohol a Paprocké Vůle. In: Sborník k 80. narozeninám Mirjam Bohatcové. Praha 1999, s. 347–372.

¹⁸ Velmi podrobně celou aféru popsal a souhrnně publikoval Škarka, Antonín: Ze zápasů nekatolického tisku s protireformací. (Literární a tiskařská aféra z r. 1602). Český časopis historický 42, 1936, s. 1–55, 286–332, 484–520.

¹⁹ Nejstarší známý tisk 1559 – Jiří Melantrich z Aventýna blíže viz Kašparová, Jaroslava: Pražské italské tisky 16. století a počátku 17. století. Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze 9, 1992, s. 61–76.

²⁰ Nejstarší známý tisk 1581 – Jiří Nigrin blíže viz Kašparová, Jaroslava: Pražské španělské tisky 16. století z dílny pražského tiskaře Jiřího Nigrina. Documenta Pragensia 10/1, 1990, s. 209–218.

²¹ Nejstarší známý tisk je nedatovaný a pochází od Michala Peterleho st., byl vydán patrně ke konci 80. let 16. století blíže viz Kneidl, Pravoslav: Michael Peterle, přední pražský dřevorytec a tiskař 16. století. Bibliotheca Strahoviensis I, 1995, s. 107–133, datovaný tisk pochází z roku 1615 a je dílem Pavla Sessia blíže viz Baďurová, Anežka: Rudolfínský knihtisk v Bibliografii cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501–1800. Knihy a dějiny 4/1, 1997, s. 21–39.

²² Nejstarší známý tisk 1599 – Daniel Sedlčanský nejst. blíže viz Baďurová, A.: Rudolfínský knihtisk s. 21–39.

a v rámci vícejazyčných slovníků i další jazyky. Hebrejšтина nepatřila v křesťanských tiskárnách k silně zastoupeným jazykům, většinou se jednalo o slovo či větu. Předpokládá se, že „křesťanské“ tiskárny hebrejské typy nevlastnily, ale v případě nutnosti si je pravděpodobně vypůjčily z nějaké „spřátelené“ židovské tiskárny. S ohledem na neznalost tohoto písma se dále předpokládá, že hebrejské slovo či větu vysázel sazeč v tiskárně, odkud byly typy vypůjčeny.²³

Tiskla se literatura náboženská, mravněnaučná, vědecká, zdravotněná, historická, úřední a právní, neperiodické noviny, příležitostné humanistické sborníčky, školní (učebnice, gramatiky) a hospodářské knížky, kalendáře, minucí, knížky lidového čtení atd. Součástí práce tiskáren však také byl tisk rozličných formulářů. Zůstává většinou anonymní, přesto však se jej podařilo doložit u Jiříka Dačického, který v roce 1606 vytiskl kvitance na „platy viničný“ a doslal za ně 20 grošů.²⁴

V Praze byly například dotiskovány práce Tychona Brahe²⁵, vyšla zde Scotographia (učebnice tajného písma) od Abrama Colornioho ve dvou jazykových verzích, a pro lepší manipulaci pak každá ještě ve dvou formátech.²⁶ Tiskly se zde spisy Jana Keplera²⁷, ale také spis Giordana Bruna. V 90. letech 16. století se prosadily pražské officíny při tisku **neperiodických novin**²⁸, a dovedly jej k roz-

²³ Bohatcová, M.: Česká kniha s. 149, srovnej též Prudková, Lenka: Čeští tiskaři ... a židovství s. 11–15.

²⁴ AHMP –Rkp č. 1645 – Záduši Panny Marie před Týnem. Registra počtů 1606–1614, fol 10a.

²⁵ Johannes Kepler byl pověřen, aby zajistil dokončení roztištěných Brahových vědeckých publikací z tiskárny v Uraniburgu. Tato práce byla zadána Šumanské tiskárně a v impressu je uvedeno „*Uraniburgi. Ex officina Typographica Authoris. – Pragae Bohemorum. Absolvebatur Typis Schumanianis.*“ Dotiskované exempláře jsou obohaceny o nový emblém se slovní hříčkou. Kniha vydaná v Uraniburgu obsahuje emblém s astronomem. V Praze dotiskovaných vydáních bylo pak použito slovní hříčky, kdy heslo „*Suspiciendo despicio*“ (tj. „Hledíc vzhůru, nezapomínám též hledět dolů“) bylo změněno za „*Descipiendo suscipio*“ (tj. „Pohlížeje dolů, obdivuji se“) a astronom nahrazen alchymistou. Podrobněji viz Večeřová, Petra: Šumanská tiskárna (1585–1628). Praha, Scriptorium 2002, s. 134–136.

²⁶ Večeřová, P.: Šumanská tiskárna s. 131–134.

²⁷ Horský, Zdeněk – Tenorová, Dagmar: Soupis tisků předních pražských astronomů 16.–17. století v historických knihovnách ČSR (Scripta astronomica 5). Praha, Astronomický ústav ČSAV 1990, 138 s.

²⁸ Knihopis eviduje 232 záznamů novin. Z tohoto počtu je 81 řazeno pod heslem jako „Noviny periodické“, 72 záznamů jako „Novina“ a 79 záznamů jako „Noviny (samostatné tisky)“. K tomuto počtu je nutné ještě připočítat další novinové zprávy řazené podle abecedy v celém knihopisném soupise. Například heslo Bitva, Dobytí, Vítězství, Filekovo aj. a zprávy řazené pod jménem autora například Engelk, Friedrich. V Knihopise jsou ale evidovány jen noviny jazykově české. Německé noviny tohoto období je možné uceleně nalézt v práci Göllner, Carl: Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts. II: Band. MDLI–MDC. Bucuresti, Baden–Baden Verlag Librairie Heitz 1968, 803 s. nebo Wolkan, Rudolf: Bibliographie der deutschen Litteratur Böhmens im VI. Jahrhunderte. Prag, A. Haase 1890, 136 s.

květu, který neměl v celé Evropě obdoby. Počet pražských novin vysoce převýšil produkci Vídně, Vratislavi, Augšpurku i Norimberku.²⁹ Jedním z největších vydavatelů českých a německých novin s tureckou problematikou byl například Jan Šuman a vážným konkurentem byl Burian Valda. Pro vývoj novinového zpravodajství bylo velmi důležité, že přední pražští tiskaři novin byli ochotni zařadit k „tureckým“ zprávám i zprávy z jiných oblastí. Například Jan Šuman „informoval“ o občanské válce ve Francii nebo o přijetí císařova vyslance moskevským carem.³⁰ Co do poštu vytištěných zpráv byl patrně nejúspěšnějším rokem rok 1595. Patrně v důsledku řady tureckých porážek stoupla produkce novin pojednávajících o těchto „křesťanských“ vítězstvích.

Noviny se redakčně rodily v tiskárně.³¹ Na titulní straně byl uveden název, který vytvořil tiskař a kde byl shrnut obsah tisku. Novina byla označována řadou přívlasků jako *jistá a pravdivá, příkladná, jistotná, hrozná a strašlivá, potěšitelná*, mohla být ale i *radostná a celému křesťanstvu k velikému potěšení*, vítězství a dobytí jsou pak *slavná a šťastná*. V některých případech mohl být označení zkráceno na *novinu a jisté vypsání*. Tento zaběhaný způsob porušil Jan Šuman a zavedl zcela nový vzorec popisu obsahu. Jeho zlepšení spočívalo v tom, že označení „novina“ posunul z prvního na druhé místo nebo je dokonce zcela vypustil a předsunul před ně samotnou událost: O bitvě..., O dobytí..., O vzetí..., O (šťastném) vítězství... Tento způsob popisu obsahu na titulní straně novin se však v jiných soudobých tiskárnách neujal.³² Tiskárna Jana Šumana však měla i další pokrokové tendence. Například u vydávaných *Neue Zeitungen* došlo k označení novin číslem³³, což je považováno za přímý náběh ke kontinuaci.³⁴

Noviny zaměřené na turecké zpravodajství byly v některých pražských tiskárnách vydávány souběžně ve dvou jazykových verzích, tj. němčině a češtině. Jejich redakční úprava byla, pokud je možné soudit podle dochovaných exem-

²⁹ Šimeček, Zdeněk: Osmanská expanze v českém zpravodajství 16. a počátku 17. století. In: Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16. a 17. století. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Brně 3.–5. 11. 1975, Díl I. Praha 1977, s. 363.

³⁰ Šimeček, Zdeněk: Noviny z Prahy na sklonku 16. století. K předpokladům vzniku týdenních tištěných novin. Vědecké informace. Supplement 1970, č. 1, s. 59. – Zpráva o přijetí vyslance moskevským carem je zařazena v tisku: *Die fünfte und sechste gute neue Zeitung aus Ungern ... 1594. Wolkan č. 365 jako druhá novina – „Die Ander Zeittung, Gewisse vnd Warhafftige beschreibung, Wie der Groß Fürst in der Muscaw, Jhr Kay: Ma: Bottschafft empfangen vnd angenommen, etc.“*

³¹ Kneidl, Pravoslav: Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček. Praha, Odeon 1983, s. 19.

³² Rataj, Tomáš: Turecká hrozba a raně novověké zpravodajství v předbělohorských Čechách. Documenta Pragensia 19, 2001, s. 249.

³³ Wolkan č. 365 – *Die Fünffte vnd Sechste gute Neue Zeitung Aus Vngern ... 1594.*

³⁴ Šimeček, Z.: Noviny z Prahy, s. 48.

plářů, skoro stejná. Poměr množství v Praze vycházejících českých a německých novin bývá odhadován na 2 : 1.³⁵ Zdeněk Šimeček se domnívá, že v Šumanské tiskárně mohla německým *Neue Zeitungen* náležet přednost, protože byla novina označena číslem.³⁶ Německé noviny v Praze byly vydávány také další pražskými tiskaři – například Burianem Valdou, Jiříkem Jakubův Dačickým nebo Mikulášem Pštrossem.³⁷ Náklad se předpokládá okolo 200 exemplářů,³⁸ s dalším vydáním³⁹ v případě zájmu.

Někteří tiskaři nechávali „kontraverzní“ tisky vytisknout v cizině. Příkladem může být protestantská postila *Philadelfia Zámrského*, kterou nechali v roce 1602 vytisknout nezávisle na sobě Jiří Dačický v Lipsku a Daniel Sedlčanský v Drážďanech, a měli pak proto problémy, a Dačický byl dokonce zavřen do vězení.

Většina tiskařů byla nábožensky tolerantní, tj. byli ochotni vytisknout i tisky odlišného náboženského vyznání. Za příklad může sloužit Jiří Jakubův Dačický, který byl několikrát vězněn za rozšiřování cenzurou neschválených tisků, přitom tiskl i publikace jezuitů.⁴⁰ Jiří Melantrich vydával utrakvistické Bible, ale z jeho lisu vyšlo v několika vydáních i kázání Girolama Savonaroly⁴¹. Jako poslední

³⁵ Rataj, J.: *Turecká hrozba*, s. 244.

³⁶ Šimeček, Z.: *Noviny z Prahy*, s. 62

³⁷ Viz Göllner, Carl: *Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts. II: Band. MDLI–MDC.* Bucuresti, Baden–Baden Verlag Librairie Heitz 1968, 803 s. nebo Wolkan, Rudolf: *Bibliographie der deutschen Litteratur Böhmens im VI. Jahrhunderte.* Prag, A. Haase 1890, 136 s.

³⁸ Tomáš Rataj navrhuje hypotetické množství 200 kusů, podle analogie s letáky, kdy Oldřich Valda jeden leták vydal v prvním vydání ve 200 kusech. Viz Rataj, T.: *Turecká hrozba*, s. 246.

³⁹ Dvakrát tištěné noviny *Knihopis č. 2038 „O dobytí města Babuče ... 1595“* a *Knihopis č. 2049 „O vítězném Rábu dobytí ... 1598“*, které se liší jiným dřevofezem na titulní straně V případě dobové aktuality *Knihopis č. 2254 „O velikém hladu v Lifflandu“* uvádí Čeněk Zíbrt dokonce tři vydání této zprávy, vždy s jiným dřevofezem na titulní straně a drobnými změnami v textu.

⁴⁰ Například *Knihopis č. 16. 006 Šturm, Václav: Krátké ozvání doktora Václava Šturma proti kratičkému ohlášení Jednoty valdenské neb Boleslavské. ... Vytisknuto s povolením vysoce důstojného v Bohu otce a osvíceného knížete pána, P. Martina [Medka z Mohlenice] arcibiskupa pražského. Od Jiříka Dačického v Starém Městě pražském létha Páně 1584. 40. [II] – 198 [= 199] – [II] str.;* *Knihopis č. 16. 008 Šturm, Václav: Krátkej spis o jednotě bratří valdenských jestliže z boha jest sebraný z knihy vysoce učeného muže doktora Václava Šturma z Tejna Dobrohostova, doktora písma svatého. Vytisknuto s povolením vysoce důstojného v bohu otce a osvíceného knížete pána, p. Martina [Medka z Mohelnice] arcibiskupa pražského. Od Jiříka Dačického v Starém Městě pražském létha páně 1585. 40. [II] – 49 str.*

⁴¹ *Knihopis č. 15. 232 Savonarola, Girolamo: [Sedmero krásné a potěšitelné kázání od blahoslaveného muže Jeroným Savonarola z Ferarí, v latinské řeči sepsané. Nyní pak z německého jazyku v český všem křesťanům k užtku i potěšení s pilností a věrně přeložená. V němžto žalost, bída i soužení světa. K tomu, kterak člověk pokání činí i spasení dojíti má, dostatečně jest vysvětleno.]*

příklad bych uvedla ideový posun, který byl patrně způsoben situací po porážce stavovského povstání, kdy v roce 1609 v Šumanské tiskárně byla vydána česká konfese⁴² a později Obnovené zřízení zemské⁴³.

Pražská univerzita neměla svoji tiskárnu, a až do roku 1618 ani tiskaře, který by se označoval jako univerzitní tiskař. V roce 1566 sice odkázal Jan Chocenský svoji tiskárnu⁴⁴ univerzitě, mistři však toho nedokázali využít ve prospěch pražského učení a prodali ji Janu Kantoru Hadovi. Členové univerzity tak museli na svých edičních záměrech spolupracovat s tiskaři pražskému učení blízkými jako byli například Jiří Melantrich z Aventinu nebo Daniel Adam z Veleslavína. Univerzitní zakázky ve formě tisku příležitostných humanistických sborníčků plnily i další pražské tiskárny. Na začátku 17. století dominovala převážně Šumanská tiskárna nebo Jiří Nigrin, který zde zcela vynikal tiskem typograficky vynikajících jednolístů. Od roku 1607 začíná postupně stoupat produkce sborníčků u Pavla Sessia a po roce 1615 drtivě převažuje zakázky v ostatních tiskárnách. V lednu 1618 se pražská akademie rozhodla jmenovat svého vlastního typografa a zvolila Pavla Sessia, který se tak stal prvním akademickým tiskařem v Čechách a získal právo podepisovat své tisky „Akademie pražské impressor“.⁴⁵ Dělo se tak v letech 1618–1620. Po celou dobu se Sessius zaměřoval spíše na tisk příležitostných sborníčků než odborných spisů. Tyto zakázky byly z tiskařského hlediska jistě velmi lukrativní, protože objednatel za tisk zaplatil a navíc část, ne-li celý náklad i sám odebral. V pražských tiskárnách byla účtována za náklad nepřesahující 200 exemplářů

nezjištěn žádný výtisk, 1573; Knihopis č. 15. 233 Savonarola, Girolamo: Sedmero krásné a potěšitelné kázání od blahoslaveného muže Jeroným Savonarola z Ferarí, v latinské řeči sepsané. Nyní pak z německého jazyku v český všem křesťanům k užítku i potěšení s pilností a věrně přeložená. V němžto žalost, bída i soužení světa. K tomu, kterak člověk pokání činiti i spasení dojíti má, dostatečně jest vysvětleno...

⁴² Knihopis č. 1594 Confessio: Vyznání víry svatě křesťanské všech tří stavů Království českého z víry Tělo a Krev Krista Pána pod obojí přijímajících... Vytištěno, Léta Páně M. DC. IX [= 1609] (v pátek po s. Martě hospodyně Páně. [31. července]. 4°. [XIV]-146-[II-I] str.

⁴³ Knihopis č. 2447 Ferdinand II.: Císaře římského, uherského a českého ec. krále ec. Jeho Milosti Ferdinanda druhého ec. Obnovené právo a zřízení zemské dědičného Království českého. Cum Gratia et Priuili: S. C. M. ^{is} speciali ad decennium. [V Starém Městě pražském v impressi Šumanské] 1627. 2°. [IV.] – CXXXV str. [více nevyšlo].; Zibrť IV. 10426 Ferdinand II.: Der Röm. Auch zu Hungarn vnd Böheim etc. Kön: Maj: FERDINANDI II. Vernewerte Landes Ordnung Deroselben ErbMakhgravtumbs Mähren. M. DC. XXVIII. (Gedruckt zu Prag, in der Schumanischen Druckerey. Im Jahr M. DC. XXVIII. 4°. [5] – CCLV – [16] ff.

⁴⁴ Tiskárna pracovala v Praze na Starém Městě v Týnské ulici v letech 1542–43. Chyba, K.: Slovník knihtiskařů s. 129, 107.

⁴⁵ Pokorná, Andrea: Akademický knihtiskař Pavel Sessius. In: Sborník k 80. narozeninám Mirjam Bohatcové. Praha, Knihovna Akademie věd České republiky 1999, s. 274.

cena kolem 2 kop gr. míš.⁴⁶ Otázky spojené s knihtiskem a knihami však byly řešeny i v rámci obhajovaných bakalářských tezí na pražské univerzitě. Například v roce 1611 se obhajovaly teze: Bylo pro studia vynalezeno něco užitečnějšího nad knihtisk? nebo Má mít obchod literaturou přednost před kramářstvím? A roku 1614: Je nějaké zařízení prospěšnější než knihy?

Od konce 16. století již nepatří knihy k drahým, vzácným nebo těžko dostupným předmětům. Rozvoj knihtisku k nim umožnil lepší, rychlejší a hlavně levnější přístup. Prodej knih probíhal v tiskárně, manželky některých tiskařů (například Magdalena Nigrinová) prodávaly také na trhu na Starém Městě pražském u Staroměstské radnice. Tiskaři nebo jejich tovaryši jezdili prodávat knihy i na mimopražské trhy, doloženy jsou jejich cesty např. do Rakovníka, Kutné Hory, Chrudimi, Vysokého Mýta atd. a někteří dokonce pronikali na mezinárodní veletrhy v Lipsku, Frankfurtu nad Mohanem nebo Linci, jak dokládají knižní katalogy těchto veletrhů.

Knihy se prodávali většinou nesvázané, pouze srované do archů, a až jejich jednotliví majitelé si je nechávali svázat, dle svého přání a finančních možností. V druhé polovině 16. století a na přelomu 16. a 17. století se objevilo množství vazeb, které byly vyráběny hromadně, a zdobeny slepotiskem za využití válečku a linky.⁴⁷ Významná knihařská dílna patřící Kryštofu Meyšnarovi vázala části nákladu ve formě nakladatelské vazby na smlouvu⁴⁸ pro řadu pražských tiskařů jako byli například Jiří Melantrich, Daniel Adam z Veleslavína, Michael Peterle, Jan Jičínský, Jiří Nigrin, Burian Valda, Jan Šuman, Mikuláš Pštros, Daniel Sedlčanský, Jiří Jakubův Dačický.

Část nákladu mohli odkoupit také tzv. knihaři (tj. knihvazači a knihkupci) prodávající knihy jednotlivých tiskáren. Prodej knih knihařům v Praze i mimo ni, a to nejen v Čechách, ale i na Moravě dokládají dluhy doložené v městských knihách – například jsou dochovány dlužní úpisy na 12 kop mezi Jiřím Melantrichem a Adamem knihařem v Kolíně⁴⁹, 1577 pohnal Melantrich k soudu knihaře Jakuba

⁴⁶ 2 kopy 10 gr. míš. – obdarovaným byl Mikuláš Holárek. Sborník Naenia memoriae... vydal roku 1607 k jeho úmrtí jeho nevlastní otec Šimon Žlutický. In: Rukověť č. II, 329. Za vytištění epithaphia mistra Štěpána Kladubského 1609 vydal Martin Bacháček 1 kopy 50 gr., za tisk 600 exemplářů mistrovských intimací 1608 vydal 6 kop gr. In: Winter, Z.: Mistra Bacháčka kolejni počty. Časopis Musea Království českého 69, 1895, s. 392.

⁴⁷ Nuska, Bohumil: Meyšnarova knihařská dílna. Hromadná produkce vazeb na konci 16. století, jeden z důsledků vynálezu knihtisku a relativního zlevňování knihy. In: Knih tisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory. Praha 1970, s. 117.

⁴⁸ Bohatcová, M.: Česká kniha, s. 255.

⁴⁹ SOKA Kolín, radní manuál 1541–1565 fol. 356a přepis viz Petr, Stanislav: Jiří Melantrich z Aventýna a jeho tisky v knihovnách kolínských měšťanů. příloha č. I. Práce muzea v Kolíně 2, 1982, s. 86–87

Fišera z Meziříčí pro dluh 289 kop.⁵⁰ Janu staršímu Jičinskému dlužilo v roce 1572 podle inventáře 11 knihařů částku přes 90 kop míš.⁵¹

Podle pravděpodobně jednoho z prvních tištěných průvodců⁵² po Praze existovalo zde v roce 1615 několik knihkupeckých krámů. Dva byly umístěny hned pod branami Pražského hradu, třetí u Kamenného, dnes Karlova mostu v Mostecké ulici v Saském domě. Tento poslední jmenovaný krám vedl Karel Augšpurger, který přišel do Prahy v roce 1600 jako zřízenec dvorského knihkupce Gotfrýda Tampacha. V roce 1611 se osamostatnil a patrně převzal Tampachův obchod se skladem i závazky. Pracoval zde až do roku 1629, kdy odešel pro víru do Saska. O tom, jak byl čilým obchodníkem hovoří i reklama v jednom z tisků vydaném u Pavla Sessia – „Tato kniha najde se na Malé Straně v Saském domě u Kašpara Augšpurgera“.⁵³ Kromě toho se knihy prodávaly také ve výklencích oken Vladislavského sálu.⁵³ Zboží zde prodávané nebylo patrně nijak zvlášť zabezpečeno, protože v roce 1570 zde byl okraden Šebestián Oks, který zde měl ve velké truhle uloženo okolo čtyř centnýřův vázaných i nevázaných knih v češtině, němčině i latině. Truhla i s knihami byla ukradena Janem Nebeským, jehož manželka Anna vézti pomáhala a knihy prodávala.⁵⁴ Jménem je také znám Levin Hulsius, který dostal roku 1600 povolení od Rudolfa II. ke knihkupecké činnosti ve Vladislavském sále.⁵⁵

V roce 1570 se spojil Tomáš Mitis s tiskaři Janem Kantorem Hadem, Janem Jičinským a Jiřím Jakubův Dačickým a zřídili si knihkupectví v Karlově koleji. Literatura uvádí, že prodávali převážně protestantské knihy v Čechách zakázané⁵⁶, vyloučit se ale nemůže ani jejich vlastní produkce. V Karolinu měl mít i svůj obchod s knihami také Jiří Melantrich. Úroveň knihkupeckých krámů byla rozdílná. Jiří Carolides například v jedné své básni píše, že „tiskaři vydávají plody své práce na pospas provlhlým knihkupeckým krámům“.⁵⁷

⁵⁰ Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti s. 267

⁵¹ Jejich okruh byl široký – Písek, Louny, Příbram, Nové Město pražské, Litomyšl, Olomouc, 3 knihaři unikají In: Pešek, Jiří – Wižďálková, Bedřiška: Impresí Jana staršího a Jana Filoxena Jičinských (1563–1590). Documenta Pragensia 10/1, 1990, s. 153–154

⁵² Rukověť III. str. 265 – Martinides, Bartoloměj: Descriptio amplissimae atque ornatissimae regiae urbis Pragensis, metropolis totius Boemiae ... 1615. Praegae typis Danielis Sedesani.

⁵³ Volf, Josef: Kde byly v Praze r. 1615 knihkupecké krámy? Časopis Národního muzea, 102, 1928, str. 188–189. též Volf, Josef: Knihkupci na Hradě Pražském. Zvon 25, 1914, str. 184.

⁵⁴ AHMP rkp č. 1165 knihy soudnictví sporného a trestního – manuály výpovědí (1558–1579) Fol 173b–174a (nová fol. 189b–190a)

⁵⁵ Volf, J.: Kde byly v Praze str. 188–189.

⁵⁶ Kadlec, Karel: Počátky práva autorského. Časopis českého muzea, 67, 1893, str. 564.

⁵⁷ Text je součástí básni o knihtiskařském umění, které byly připojeny k dílu Westonia, Elisabetha Iohanna: Parthenicon ... Praegae typis Pauli Sessii. s. a.

Prokázáno je také cílevědomé rozšiřování pražských tisků zprostředkovatelským způsobem a to po Čechách, Moravě a české části Slezska. Představitelé světské či církevní moci nakoupili větší počet exemplářů knih, které pak po jednotlivých výtiscích bezplatně šířili. Světská vrchnost po školách a úřadech vlastního dominia, duchovní vrchnost podřízeným instancím církevní správy nebo skutečným či potenciálním spojencům z řad šlechty. Tato forma distribuce nepostihovala veškerou knihtiskařskou produkci, nýbrž jen školní příručky a literaturu právního, administrativního a náboženského obsahu, kde však zasahovala podstatnou část nákladu a velmi výrazně doplňovala řídkou knihkupeckou síť. V posledních desetiletích předbělohorské doby zprostředkovatelská činnost vrchností podtrhovala význam pražského knihtisku pro celou jazykově českou oblast zemí Koruny a závažným způsobem se podílela na oběhu aktuálních informací i na šíření všeobecné vzdělanosti.⁵⁸

Od konce 15. století patřily Čechy do okruhu aktivity lipského a norimberského obchodu s knihami. Později se připojily i filiálky frankfurtských firem.⁵⁹ Nejpozději po polovině 16. století si své obchodní pobočky vybudovala v Praze řada věhlasných firem z Norimberka, Augsburgu a z Frankfurtu nad Mohanem.⁶⁰ Prostřednictvím těchto velkozávodů s rozsáhlou sítí filiálek byla Praha v podstatě spojena s knižním trhem celé Evropy.⁶¹ Knihy se k nám přivážely zejména z německých měst, ale také z Benátek, Nizozemí nebo z Francie.⁶² Nebylo proto nutné, aby se čeští velmoži s větší pravidelností osobně či v zastoupení svými obchodními agenty zúčastňovali jarmarků v říšských městech.⁶³ Knihy dováželi též někteří samostatní obchodníci a knihaři či nespécializovaní velkoobchodníci a císařští dodavatelé. V omezené míře mohli zahraniční produkci českému čtenáři zprostředkovat někteří pražští tiskaři, kteří obchodovali na německých knižních veletrzích.⁶⁴ Poptávka po zahraničních a cizojazyčných publikacích na pražském trhu je doložena například v korespondenci Karla staršího ze Žerotína. Objednával v Praze „*dva česko-německé slovníky pro dceru, a kdyby v těchto dvou*

⁵⁸ Pánek, Jaroslav: K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době (Zprostředkovatelská úloha světských a církevních vrchností). *Documenta Pragensia* X/1, 1990, s. 247.

⁵⁹ Pešek, J.: *Měšťanská vzdělanost*, s. 75.

⁶⁰ Bůžek, Václav: Zahraniční trhy a kultura šlechtických dvorů v předbělohorských českých zemích. *Český časopis historický*, 89, 1991, č. 5–6, s. 706–707.

⁶¹ Pešek, J.: *Měšťanská vzdělanost*, s. 75.

⁶² Ledvinka, Václav – Pešek, Jiří: Měšťanstvo, městský život soukromý a veřejný. In: Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy. Praha, Správa Pražského hradu 1997 s. 297.

⁶³ Bůžek, V.: *Zahraniční trhy*, s. 706–707.

⁶⁴ Pešek, J.: *Měšťanská vzdělanost*, s. 75.

*jazycích nebyly k dostání, tedy latinsko-německo-české*⁶⁵. Že nepřestal navštěvovat prostřednictvím svých agentů za účelem koupě knih ani frankfurtské trhy, dokládá skutečnost, že „na zakoupení atlasu Mercatorova pošle k budoucímu trhu frankfurtskému 34 toлары“⁶⁶. Žerotín byl dále spojen s pobočkami italské firmy Pestalozzi ve Vídni a Lyonu prostřednictvím jejich agentů Jeronyma Bonacina⁶⁷ a Césara Calandrinioho.⁶⁸ Frankfurtské trhy navštěvoval jako obchodní zástupce Jana Myllnera z Mylhauzu také Jiří Závěta ze Závětic. Nakupoval zde knihy, vyrovnával účty a přivázel „seznam knih ve Frankfurtě vydaných“⁶⁹, podle něhož si pak mohl Jan Myllner objednávat knihy například v Praze, Vídni, Ženevě, Norimberku či Augsburgu.⁷⁰ Je možné, že zde obchodoval nebo zprostředkoval obchod s knihami vytištěnými v Šumanské tiskárně a přivázel do Prahy zahraniční produkci. Dovoz cizojazyčných knih nemusel být prvotním záměrem, protože na německých veletrzích se ve velké míře obchodovalo výměnným způsobem.⁷¹

Otázka odbytišť a ceny knih je důležitá s ohledem na „úživnost“ tiskárny pro všechny zainteresované strany. I přesto, že se většina tiskařů snažila zaměřit na rychle nebo dobře prodejné tisky, dá se předpokládat, že někteří výdělek z tiskárny příležitostně doplňovali ještě dalšími, dnes neznámými zdroji. Určité představy o ceně knih se dají získat podle odhadních cen knih zaznamenaných v inventářích několika tiskařských pozůstalostí⁷² nebo z Winterových výpisků⁷³ pozůstalosti

⁶⁵ Karel st. ze Žerotína doktoru Luckovi. Rosice 1605, 18. červenec. In: Archiv český Díl 27. Dopisy Karla st. z Žerotína 1591–1610 s. 250 dopis č. 992.

⁶⁶ Karel st. ze Žerotína doktoru Luckovi. Rosice 1606, 5. června. In: Archiv český Díl 27. Dopisy Karla st. z Žerotína 1591–1610 s. 282 dopis č. 1240.

⁶⁷ Archiv Český XXVII, například dopisy s. 212 č. 599, s. 226 č. 655, č. 656, s. 252 č. 1007, s. 292 č. 1341, s. 341 č. 1463, s. 419 č. 1558 a další.

⁶⁸ Archiv Český XXVII, například dopisy s. 192 č. 549, s. 283 č. 1245, s. 337 č. 1460 a další.

⁶⁹ Gabriel Lehman Jiříkovi [Závětovi ze Závětic] [Praha, 1599] listopad 1, a Kandidát práv [Jiří Závěta ze Závětic?] [G. Lehmanovi] – ? In: Müldner, Josef: Jan Myllner z Milhauzu II., s. 139–140, dopis č. 115, s. 142–143, dopis č. 117 – edice kopiáře uloženého v Lipské městské knihovně – *Commercium epistolicum* fol. 413(470), 448 (495).

⁷⁰ Tobolka, Zdeněk Václav: Žerotínská knihovna. Praha, Spolek českých bibliofilů 1926, s. 12.

⁷¹ Pešek, J.: *Měšťanská vzdělanost*, s. 75.

⁷² Inventář knižního skladu veleslavínské tiskárny – publikován Pešek, Jiří: Tiskárna a sklad knih mistra Daniela Adama z Veleslavína. In: Zprávy Archivu Univerzity Karlovy, 1982, č. 4, s. 64–79. srovnaj též Hejnic, J.: Inventář knižního skladu veleslavínské tiskárny. In: Bohatcová, Mirjam: *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů. Studie k završení knižní tvorby Mistra Daniela Adama z Veleslavína [zemřelého]* 18. 10. 1599. Praha, Karolinum, 2005 s. 465–470., Inventář knižního skladu Jana Jičínského – publikován Pešek, Jiří – Wižďálková, Bedřiška: *Impresí Jana staršího a Jana Filoxena Jičínských (1563–1590)*. Documenta Pragensia 10/1, 1990, s. 135–207.

⁷³ Rukopis ze kterého Zikmund Winter vycházel shořel v roce 1945 na Staroměstské radnici.

pražského knihaře a knihkupce Tobiáše Fikara z roku 1612. Jako nejlevnější jsou zde označeny „*knížky malý školský, každá po 4 kr.*“. Větší školské knížky byly po 8 kr., knížky v nejmenších formátech 12o–32o byly počítány po 10 kr., další knížky školské po 12 kr., a tak dále až k tlustým a výpravným foliovým svazkům po několika zlatých. Přihlédne-li se i k dalším pozůstalostním inventářům, je možno konstatovat, že cena tištěné knihy se na přelomu 16. a 17. století pohybovala zhruba v rozmezí 10 krejcarů až 3 zlatých, samozřejmě s přesahy na obě strany.⁷⁴ Jonata Bohutský žádal poručníky Nigrinových siroteků, aby mohl dražší knihy prodávat o půl kopy levněji než knihař. Tak například Herbář byl prodáván za čtyři a půl kopy, vázaný za pět a půl kopy. Povoleny mu byly také množstevní slevy, tzn. že koupil-li někdo za 100 kop, dostal ještě navíc knihy za 10 kop.⁷⁵

Čím uzavřít? Snad jen tím, že přes veškerou snahu pražských tiskařů dávali měšťané podle výzkumů Olgy Fejtové v aktuální nabídce přednost zahraniční literatuře před domácími tisky.⁷⁶ Toto potvrzuje povzdech Daniela Adama „*Nacházejít kteříž nětco málo latinou, vlašinou aneb němčinou usta sobě propláče, i hned českého nic čísti, ani kněh českých v svých bibliothékách míti nechťejí, obávajice se, aby lejkům, jakož říkají, podobní nebyli, anobř za hanbu sobě to pokládají, kdyby knihy české kupovali a čtli.*“⁷⁷

⁷⁴ Pešek, J.: Měšťanská vzdělanost s. 76–77.

⁷⁵ Winter, Z.: Řemeslnictvo a živnosti s. 290, srovnej též Teige, Josef: Adamové z Veleslavína. Zprávy o nich z Archivu hl. města Prahy. Časopis Českého muzea, 73, 1899 s. 495.

⁷⁶ Fejtová, Olga: Měšťanský čtenář 17. století a recepce aktuální barokní literatury. In: Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam–Gallasův palác, 24.–27. září 2001. s. 640.

⁷⁷ Předmluva Daniela Adama v knize Knihopis č. 1361 a č. 1362 Buenting, Heinrich: Itinerarium sacrae Scripturae, to jest: Putování svatých... 1592 srovnej též Bohatcová, M.: Obecně dobré s. 320.

UNIKÁTNÍ PORTOLÁNOVÝ ATLAS JAUME OLIVese VE FONDU VKOL

Jiří Glonek

O tom, že i v přetechizovaném 21. století se dá učinit ve zdánlivě zpracovaných fondech významný objev, se začátkem května přesvědčili pracovníci oddělení historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci, kteří si při stěhování a následně očistě všimli zajímavého rukopisu se signaturou M II 33.

Dotyčný exemplář ležel v trezoru překvapivě zcela bez povšimnutí coby součást rukopisného fondu bez signifikantního označení, prakticky tedy jen pod určitou signaturou. I evidenční seznam novodobých rukopisů zná dílo pouze pod všeobecným označením „Cartae geographicae“.¹

Již na první pohled bylo jasné, že se jedná o opravdový unikát, který zůstal zapomenut snad i díky svému nenápadnému vzhledu.

Při prvotním průzkumu bylo zjištěno, že se jedná o tzv. portolánový (námořní) atlas, který po geografické stránce pokrývá oblast Středoziemního i Černého moře a zhruba severní část Atlantiku. Atlas okamžitě zapůsobí na svého pozorovatele především bohatě kolorovanou formou. Kromě pestré škály stále svěžích barev se v nemalé míře při výzdobě uplatnilo stříbro i velkorysé zlacení. Co do rozsahu se atlas o rozměrech 31×23,5 cm skládá celkem ze sedmi folií, z toho první folium představuje titulní růžice, za kterou následuje šestice vlastních mapových listů. Atlas byl vyroben vysoce nákladnou, nicméně noblesní technikou ruční kresby na pergamenu.

Díky krátkým autorským údajům nebylo těžké ho ihned vročit do roku 1563. Zbývalo provést transkripci a správně interpretovat další část krátkého katalánského textu, umístěného u „titulní“ růžice.²

Dr. Ivan Kupčák z univerzity v Mnichově, coby československý emigrant, potvrdil autorství tohoto unikátu Jaume Olivesevi. Co k této osobě můžeme říci?

¹ Boháček, Miroslav: *Evidenční seznam rukopisů Státní vědecké knihovny v Olomouci ze 16.–20. století*. Olomouc 1979 (strojopis).

² Nápis nad titulní růžicí zní: *Jaume Olivese mallorchi[m] en napols an[n]y 1563*. Pod titulní růžicí následuje doplněk: *S d[e] con[tra?] tastin de nicolo de curffo*. Přesná role Nicoli de Curffo (Mikuláše z Korfu), který se dle krátkých „bibliografických“ údajů na vyhotovení atlasu nějakou formou podílel, zůstává dosud poněkud nejasná. Mohlo by snad jít o koautora.